

Tidligere i Tidsskriftet

Betraktninger over hjerneslagets etiologi

Hjerneslagsykdom har vært en utfordring for medisinen i uminnelige tider. I en historisk artikkel i Tidsskriftet nr. 20/1957 (s. 913–4) gir Berhhard Getz (1923–69) en utlegning av to klassiske arbeider om hjerneslag: *Celeres Passiones*, som er en del av Caelius Aurelianus' (ca. 400 e.Kr.) verk *De morbus acutis et chronicis*, og publikasjonen *Apoplexia* av Johann J. Wepfer (1620–95).

TO KLASSISKE ARBEIDER OM HYPERTENSJON OG APOPLEXI

CAELIUS AURELIANUS OG JOHANN WEPFER

Av BERNHARD GETZ

(...)

Caelius Aurelianus er ved siden av Celsus det ubestridt største navn i romersk medisin. Vi vet ikke meget om Aurelianus selv, bortsett fra at han levde i det 5. århundre. Men til gjengjeld vet vi så meget mer om hans skrifter hvorav tallrike er bevart, og vi vet at hans samtid satte ham overmåte høyt, som den første virkelig store læge etter Galen. I hans skrifter har han ført videre, og for så vidt bevart, de tapte arbeider fra Diokles, Praxagoras, Akslepiades og Heraklit. Hans mest besømte arbeid er utvilsomt «De morbus acutis et chronicis» som inkluderer «Celeres Passiones» hvor vi finner kapitlet «De Apoplexia». Til tross for at «De morbus» i stor utstrekning bygger på den 300 år tidligere Soranos fra Efesos, kan boken absolutt karakteriseres som original, full av nye sykdomsbeskrivelser og andre kliniske iakttagelser.

Aurelianus' kapitel om apoplexi er oversatt i Ruskins bok om klassiske hypertensjonsarbeider. «Apoplexi», sier forfatteren, «er et oftest afebrilt, plutselig og dødelig slag som gjør den rammede bevisstløs og oftest er en følge av en eller annen form for overanstrengelse i forbindelse med et psykisk traume». Eventuelle prodromer beskriver han meget detaljert, og sykdommens forløp angis slik: «Etter hvert utvikler sykdommen ved plutselig slag seg slik: tap av stemmen, mental forvirring, fullstendig lammelse, dradd ansiktsuttrykk. Av og til er det rykninger i øyelokkene og rundt munnen og mer eller mindre tilbøyelighet til gjesping, pulsen er hard, lemmene kalde og stive, respirasjonen liten, hudfargen blygrå, og det er tilbøyelighet til gråt. Hvis sykdommen forverres og det går mot døden, blir ansiktet dradd slik at det virker avlangt...»

Om prognosen sier Aurelianus at grekerne regner de første tre dager som kritiske, og av de som overlever er et mange som forblir delvis lammet og mentalt redusert. Og han oppholder seg atskillig ved differensialdiagnosen av apoplexi.

Om behandlingen sier han: «Anvend derfor følgende passende behandling av sykdommen. Legg pasienten først i et varmt og ikke altfor lyst værelse. Masser lemmene forsiktig og dekk kropp, hode og hals med et tynt ulldekk. Bruk også varme omslag med søt olivenolje og legg en klut som er vridd opp i varmt vann om ansiktet. Gi pasienten varmt vann eller varm mjød å drikke og drypp drikken langsomt inn i munnen.» Og han slutter kapitlet med en omtale av den videre behandling i resten av det akutte stadium og hvis pasienten kommer seg.

Johann J. Wepfer var født i Schaffhausen i 1620 og studerte først i Strassburg, så hos Malpighi og endelig i Basel hvorfra han tok eksamen i 1647. Han ble senere læge hos greven av Würtemberg og

ble tilbudt stillingen som livlæge hos Ludvig den 14de, hvilket han avsto. Han døde i 1695.

Wepfers berømmelse knytter seg først og fremst til hans arbeid «Observationes anatomicae ex cadaveribus eorum, quos sustulit apoplexia cum exercitatione de eius loco affecto». Dette verk, som ble publisert i 1658, omfatter undersøkelse av fire tilfelle av hjerneblødning. Senere ble arbeidet supplert blant annet med beskrivelsen av obduksjonen av Wepfers berømte lærer Malpighi.

«Hvis noen menneskelig sykdom fortjener nærmere undersøkelse», skriver Wepfer, «så må det være apoplexi...» Han klager over at medisinen er blitt så fastkjørt i Galens spor at alle som ikke priser ham og hans autoritet, blir betraktet som voldsmenn mot naturen og som utidig bessermachere. Og saken blir ikke bedre av at mange av Galens tilhengere slett ikke engang har forstått ham riktig, og dermed vinner rene misforståelser hevd i medisinen, som såre trenger til en revisjon.

«Blant årsakene til apoplexi dominerer de som hindrer passasjen av spiritus vitalis til og fra corpus medullosum,» skriver Wepfer. «I denne forbindelse knytter interessen seg særlig til blodansamling intrakranielt og ansamling av serum i ventriklene og de intermeningeale rom. – Derfor har apoplexi med corpus medullosum å gjøre enten ved at det ikke strømmer spiritus vitalis til denne eller ved at passasjen er blokkert.»

Han beskriver så sin lærer Malpighis sykdomsbilde og seksjonsfunn: Etter noen timers feber og uttalt angst fikk han en apoplexi som rammet hele høyre side med tungedeviasjon og blikkførstyrrelser. Han var uklar og hadde talevanskeligheter, men hadde klare perioder innimellom. Han gråt for den minste anledning og døde 4 dager senere etter et nytt attack.

Årsaken til at jeg tar med dette spesielle kasus, er også de spekulasjoner forfatteren gjør seg etterat han nøkternt har beskrevet blødningene i cerebrum. «Det er påfallende,» sier han, «hvor mange menn i Rom og andre byer i Italia som er blitt slått ned av apoplexi i årene 1694 og 1695.» Og årsaken søker han først og fremst i de påfallende værforandringer som hadde skjedd: den brennende varme sommeren 1693 og den ualminnelige kalde vinter året etter med sne «til albhøyde». Sommeren var på ny varm, ja, varmere enn året før, og i løpet av 5 måneder kom det så godt som ikke regn. Til gjengjeld regnet det uavbrutt fra oktober til april. Og de samtidige kriger var «de grusomste siden verdens tilblivelse». Fra 1688 ble Italia dessuten rystet av stadige og kraftige jordskjelv, og i 1691 ble store landdistrikter hjemsoekt av pest.

Så hva annet kan være årsaken til de mange apoplexier, spør Wepfer, enn alle disse grufulle tegn på Guds vrede?